

ANKET ÇALIŞMASI: TIP FAKÜLTESİ DÖNEM 1 ÖĞRENCİLERİNİN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE ANATOMİ EĞİTİMİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ *
QUESTIONNAIRE: SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF SEMESTER 1 MEDICAL STUDENTS AND THEIR OPINIONS ABOUT ANATOMY EDUCATION

Emre ATAY¹, Şerife ÇINAR², Özlem ÖZÇELİK BOZKURT³, Adem TOKPINAR⁴, Handan SOYSAL⁵, Uğur DOĞAN¹

¹Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, İlk ve Acil Yardım Programı, Kilis

²KTO Karatay Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi ABD, Konya

³Nevşehir Üniversitesi, Semra ve Vefa Küçük Sağlık Yüksekokulu, Nevşehir

⁴Erciyes Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi ABD, Kayseri

⁵Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi ABD, Ankara

¹Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, İlk ve Acil Yardım Programı, Kilis

ÖZ

Öğrenci geri bildirimleri, öğrenme ve öğretme sürecinde ulaşılan seviyeyi belirlemek için yaygın olarak kullanılan araştırma yöntemlerinden biridir. Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı tarafından yapılmış ve dönem 1 öğrencilerinin anatomi eğitimi hakkındaki düşünceleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmaya 149 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin anatomi eğitimi ile ilgili görüşleri değerlendirilmiş ve çeşitli demografik özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma grubundaki öğrencilerin %53 (n=79)'ü erkek, %47 (n=70)'si kız olup, yaş ortalaması 18.7±1.05'tir. Öğrencilerin %47.7 (n=71)'si Anadolu Lisesi'nden mezun olup, %85.2 (n=127)'si bölüm tercihlerini kendisi yapmıştır. Öğrencilere, anatomi dersi ile ilgili duygu ve düşüncelerini değerlendirmek amacıyla sorulan sorularda; öğrencilerin 78'i (% 52.3) anatomi dersini zor bir ders olarak değerlendirmiştir. Öğrencilerden %45 (n=65)'i kadavra görmekten ve kadvraya dokunmaktan korkmuyorum derken, %4 (n=6)'ü ise "çok korkuyorum ve asla dokunmam" yanıtı vermiştir. Cinsiyete göre kadavra görmek ve kadvraya dokunmak hakkındaki düşünceleri karşılaştırıldığında, erkeklerin %50.6 (n=75)'si, kızların ise %27.1 (n=40)'i "rahatlıkla dokunabilirim" yanıtı verirken, aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0.05).

Elde ettiğimiz verilere göre; Anatomi dersi almamış olan dönem 1 öğrencilerinin ders hakkında ön yargılarının olmadığı, kadvradan ve cesetten korkmadıkları belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Anatomi, demografik özellik, anatomi eğitimi

*Bu çalışma 18-20 Ocak 2013 tarihleri arasında Kayseri'de düzenlenen Anatomi Günleri 2013 Lisansüstü Eğitim konulu bilimsel toplantıda poster bildirisi olarak sunulmuştur.

Makale Geliş Tarihi : 07.09.2015
Makale Kabul Tarihi: 30.03.2016

ABSTRACT

One of the widely used research methods in determining the level reached at teaching and learning process is student questionnaires. This study was conducted by the Department of Anatomy (Faculty of Medicine, Erciyes University) to evaluate the opinions of the freshmen (of the first semester) about anatomy education.

The study was carried out on 149 of the freshmen. The students' opinions about anatomy were evaluated and their demographic characteristics were determined.

In the research group, 53% (n=79) of the students were males and 47% (n=70) females with an average of age of 18.7±1.05. Of the students, 47.7% (n=71) were Anatolian High School graduates and 85.2% (n=127) of them chose the department at their own will. Questions were administered to the students so as to evaluate their attitude towards the anatomy course; Of the students, 78 (52.3%) expressed that anatomy was a difficult course. While 45% (n=65) of the students stated that they were not afraid to see a cadaver or to touch one, 4% (n=6) of them said that they would never touch a cadaver and were very afraid of seeing one. Compared according to gender; 50.6% (n=75) of the male students and 27.1 (n=40) of the female students responded as "I can readily touch a cadaver" and the difference between them was found statistically significant (p<0.05).

According to the data we have collected, it has been determined that the freshmen who have not yet attended an anatomy course were unprejudiced and did not fear a cadaver or a corpse.

Keywords: Anatomy, demographic characteristic, anatomy education

Corresponding Author: Arş. Gör. Emre ATAY - Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Karataş Kampüsü Merkez/KİLİS
Tel: 348 813 93 01/7114
Fax: 348 813 93 02
E-mail: eemreatay@gmail.com

GİRİŞ

Yükseköğretim kurumları olan üniversiteler genel olarak öğrencileri, nitelikli hizmet sunumunda sorumluluk alabilen profesyoneller olarak hazırlamayı amaçlamaktadır. Yükseköğretimin bir parçası olan tıp fakültelerinde verilen tıp eğitiminin amacı; öğrencilerin bilgi ve beceri kazanmalarını, bu bilgi ve becerilerini uygun mesleki tutum ve değerler ile bütünleştirmelerini sağlamaktır (1).

Tıp eğitiminin amacı ile ilgili önemli dönüm noktalarından biri 1988 yılında yayınlanan Edinburgh Deklarasyonu'dur. Bu bildiriye göre tıp eğitiminin amacı "Tüm insanların sağlığını daha iyi düzeye getirecek doktorlar yetiştirmek" şeklinde belirtilmiştir. Bu amaca yönelik tıp eğitimi ile ilgili düzenleme yapılması öngörülen konular belirlenmiştir. Bu konular şu şekilde sıralanmıştır (2);

1. Ulusal sağlık gereksinimlerine uygun müfredatın hazırlanması,
2. Bilim ve klinik uygulamaların entegrasyonu,
3. Tıp eğitimi ile sağlık hizmetleri arasında eş güdümün sağlanması,
4. Sürekli tıp eğitimi

Belirtilen amaçları gerçekleştirmeye yönelik, son 10 yılda tıp eğitimi alanında uluslararası birkaç kalite güvencesi girişimi başlatılmıştır. Dünya Tıp Eğitimi Federasyonu (World Federation for Medical Education) (DTEF) tarafından "Tıp Eğitiminde Niteliğin Geliştirilmesi İçin Evrensel Standartlar: Avrupa Spesifikasyonları" adı altında tıp eğitimindeki evrensel standartların Avrupa Bölgesi'ne uyarlanmasını amaçlamayan çalışma kitapçığı hazırlanmıştır. Bu kitapçığa göre; eğitim kurumları ve örgütleri ile sağlıktan sorumlu ulusal yetkililer tarafından kullanılabilir, tıp eğitiminde nitelik gelişimini sağlayan, evrensel içerikte bir mekanizmanın kurulması amaçlanmaktadır (3).

Ülkemizde de bu gelişmelere paralel olarak, 2002-2007 yılları arasında Tıp Sağlık Bilimleri Eğitim Komisyonu tarafından yapılan çalışmalara, Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Geliştirme Komisyonu (YÖDEK) tarafından getirilen öneriler dikkate alınarak Ulusal Tıp Eğitimi Akreditasyon Kurulu (UTEAK) 2008 yılında kurulmuştur. Bununla birlikte Yükseköğretim Kurumu (YÖK)'nun önerisi ile Tıp Eğitimi Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (TEPDAD) de kurulmuştur (4).

TEPDAD ve UTEAK'ın amaç ve hedefleri toplumun sağlık düzeyinin yükseltilmesi için tıp fakültelerinde verilen tıp eğitim ve öğretiminin geliştirilmesi ve niteliğinin iyileştirilmesi, kurumlara yol göstermek, gelişmelerini desteklemek, işleyiş ve sürekliliğini izlemektir. Bunu gerçekleştirme noktasında belirtilen bu standartlar evrensel ilkeleri kapsayarak ulusal koşulları karşılamak üzere düzenlenmiştir. Bu bağlamda ülkemizdeki tıp fakülteleri ağırlıklı olarak Entegre Eğitim sistemine geçiş yapmışlardır (4).

Entegre eğitim sistemi; toplum temelli eğitim, aktif eğitim, öğrenci merkezli eğitim, yeterliliğe dayalı eğitim, kanıta dayalı eğitimin kombinasyonlarını kapsayan bir eğitim modelidir (5).

Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde de Entegre Eğitim Sistemi uygulanmaktadır. Bu eğitim sisteminin başlıca özelliği Dönem I, II ve III derslerinin anabilim dallarına göre değil, konulara göre verilmesidir. Bu eğitim sistemi

belirli bir vücut sistemini ele alarak, bu sisteme ait anatomi, histoloji, fizyoloji, biyokimya gibi temel tıp bilimleri ve klinik bilimleri birbirleri ile bir düzen içerisinde vermeyi amaçlamaktadır (6).

Bu kombine eğitim sistemi içerisindeki derslerden biri de tıp eğitimin en temel derslerinden anatomidir (7). Tıp bilimi, sürekli gelişen teknolojiyle birlikte kendini yenilemektedir. Bundan dolayı yeni bilgilerin öğrenilmesi ve öğretilmesi için tıp eğitiminin de kendini yenilemesi gerekmektedir.

Günümüzde anatomi eğitimi sadece kadavra üzerinde yapılan bir eğitim olmaktan çıkmış ve canlı üzerinde çeşitli görüntüleme yöntemlerini (ultrasonografi, bilgisayarlı tomografi, nükleer manyetik rezonans vs.) kullanır duruma gelmiştir (7). Tıp eğitimi ve anatomi eğitiminin uygulanma yöntemleri geçmişten günümüze aşağıdaki gibidir (8):

1. Usta-çırak ilişkisi ile öğrenme (Batıda 1910 yılına kadar uygulanan tıp fakültesi eğitimi modeli örneği)
2. Bilgi ağırlıklı, disiplin bazlı öğrenme (Batıda 1910 yılından 1970 (80) yıllarına kadar süren tıp fakültesi eğitimi modeli örneği)
3. Toplum gereksinimlerine yönelik öğrenme (Batıda 1970 (80) yıllarından itibaren uygulanmaya başlanan, interaktif yöntemlerin ağırlıklı olduğu tıp fakültesi eğitimi modeli örneği).
4. Klinik gereksinimlere yönelik öğrenme.

Tıp eğitiminin ve anatomi eğitiminin uygulanma yöntemlerine baktığımızda eğitim sisteminde gelişen teknoloji ve bilgi birikimi ışığında kademeli olarak yeniliklere yer verilmiş ve vermeye de devam edilecektir.

Bu çalışmada, anatomi dersinin uygulanışı ve sistemdeki yeri ile ilgili Tıp Fakültesi Dönem 1 öğrencilerinin görüşlerine başvurulmuştur. Öğrenci geri bildirimleri, öğrenme ve öğretme sürecinde ulaşılan seviyeyi belirlemek için yaygın olarak kullanılan araştırma yöntemlerinden biridir. Öğrenci geri bildirimlerine dayanarak eğitim sisteminde yapılabilecek yenilikler ve değişiklikler dersin öğretilmesi, öğrencinin öğrenmesi gibi süreçlerde başarıyı arttıracaktır.

Çalışmadaki amacımız Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem 1 öğrencilerinin, sosyo-demografik özelliklerini ve anatomi eğitimi hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmaya Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi 2012-2013 eğitim öğretim güz yarıyılında eğitim gören Dönem 1 öğrencileri dâhil edildi. Araştırmaya 2012-2013 eğitim öğretim yılında Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne yerleşen 210 öğrenciden 149'u katıldı. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan ve 14 sorudan oluşan anket formu ile toplandı. Anket soruları uygulama dersleri sonrasında verildi. Yanıtların güvenilir olması amacıyla öğrencilerden ad, soyad ve numaralarını yazmamaları istendi. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiksel analizler kullanıldı. Verilerin analizi, SPSS16.0 istatistiksel analiz programıyla gerçekleştirildi.

BULGULAR

Araştırma grubundaki öğrencilerin %53 (n=79)'ü erkek, %47 (n=70)'si kız olup, yaş ortalaması 18.7±1.05'tir (Tablo1). Öğrencilerin 132'si Türkiye Cumhuriyeti va-

tandaşı olup, 17'si ise yabancı uyrukludur. Öğrencilerin %29.5'i eğitim öğretim dönemi dışında da Kayseri'de ikamet ediyorken, %70.5'i eğitim öğretim dönemi dışında Kayseri dışında ikamet etmektedir.

Tablo I: Araştırmaya Alınan Öğrencilerin Yaş ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Mezun Olunan Lise		Min-Max	Ort±SD
Yaş	Toplam	17-24	18.7±1.05
		n	%
Cinsiyet	Kadın	70	47
	Erkek	79	53

Öğrencilerin %47.7'si Anadolu Lisesi'nden, %34.2'si Fen Lisesi'nden, %6.7'si genel liseden %11.4'ü diğer liselerden mezun olmuştur (Tablo 2).

Tablo II: Araştırmaya Alınan Öğrencilerin Mezun Oldukları Liselerin Dağılımı

Mezun Olunan Lise	n	%
Anadolu Lisesi	71	47.7
Fen Lisesi	51	34.2
Genel Lise	10	6.7
Diğer Lise	17	11.4
Toplam	149	100

Üniversite tercihleri sırasında bölüm tercihlerini, %85.2'sinin kendisi, %9.4'ünün ailesi, %5.4'ünün ise öğretmenlerinin yaptığı görülmüştür.

Öğrencilerin anne ve babalarının hayatta olma durumları değerlendirildiğinde, %94.6'sında her ikisinin, %4'ünde sadece annesinin, %0.7'sinde ise sadece babasının hayatta olduğu, %0.7'sinde ise her ikisinin de hayatta olmadığı belirtilmiştir.

Öğrencilerin annelerinin eğitim durumu değerlendirildiğinde, %34.2'si ilkokul; %27.5'i üniversite; %24.2'si lise; %8.1'i ortaokul mezunu olup, %6'sı ise okur yazar değildir. Babaların eğitim durumu değerlendirildiğinde ise, %55'i üniversite; %18.8'si lise; %14.8'i ilkokul; %10.1 ortaokul mezunu olup, %1.3'ü ise okuryazar değildir.

Öğrencilerin 78'i (%52.3) anatomi dersini zor; 38'i (%25.5) çok zor; 24'ü (%16.1) normal, 9'u ise (%6) kolay bir ders olarak değerlendirmiştir (Tablo 3).

Tablo III: Öğrencilerin Anatomi Dersinin Zorluğu Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılımı

Anatomi Dersi Zorluk Derecesi	n	%
Kolay	9	6
Normal	24	16.1
Zor	78	52.3
Çok Zor	38	25.5
Toplam	149	100

Öğrencilerin %62.4'ü (93) anatomi dersini tıp açısından temel oluşturan çok önemli bir ders olarak, %32.2'si

(48) önemli olarak, %4'ü (6) diğer derslerden farkının olmadığını ve normal bir ders olarak ve %1.3'ü (2) ise gereksiz bir ders olarak görmektedir (Tablo 4).

Tablo IV: Anatomi Dersinin Tıp Açısından Önemine Göre Dağılımı

Anatomi Dersinin Tıp Açısından	n	%
Tıbbın temelidir (Çok önemlidir)	93	62.4
Önemlidir	48	32.2
Diğer derslerden farkı yoktur	6	4
Gereksiz bir derstir	2	1.3
Toplam	149	100

Öğrencilerin %42.3'ü Tıp Fakültesi'ne gelmeden önce insan cesedi görme hakkında "Hayır görmedim", %20.8'i "Uzaktan gördüm", %20.1'i "Gördüm ve dokundum" yanıtını verirken, %16.8'i "Gördüm ama dokunmadım" yanıtını vermiştir.

Ayrıca öğrencilerden %45'i kadavra görmek ve kadavraya dokunmak hakkında "Korkmuyorum ve dokunabilirim", %39.6'sı "Rahatlıkla dokunabilirim", %11.4'ü "Korkmuyorum ama dokunabilirim" yanıtını verirken; %4'ü ise "Çok korkuyorum ve asla dokunmam" yanıtını vermiştir.

Cinsiyete göre kadavra görmek ve kadavraya dokunmak hakkındaki öğrencilerin düşünceleri karşılaştırıldığında, erkeklerin %50,6 (n=75)'sı, kızların ise %27,1 (n=40)'i "rahatlıkla dokunabilirim" yanıtını verirken, aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0.05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Öğrenci geri bildirimleri, eğitim ile ilgili yapılacak düzenlemelerde önemli bir yere sahiptir. Çünkü dersin sunulması ve öğretilmesinde eğitimcilerle yol gösterebilecek nitelikte veriler sunmaktadır. Bunların değerlendirilerek isteklere yönelik değişimlerin yapılması öğretim sürecinde daha başarılı sonuçların alınmasına olanak sağlayacaktır.

Çalışmamızda öğrencilerin tıp fakültesini kendi istekleri ile seçme oranı %85.2 (n=127) olarak bulunmuştur. Bu duruma benzer bir sonuç Arı ve ark.'nın (9) 2003 yılında yaptığı çalışmada %82.7 (n=158) oranında elde edilmiştir. Özellikle ülkemizde uygulanan üniversite seçme sınavının birkaç aşamadan oluşması öğrencinin sınav stresini artırmakta ve üniversite tercihlerini etkilemektedir. Ama yaptığımız çalışmada 149 öğrenciden 127'si kendi isteği ile tıp fakültesini tercih ettiğini beyan ederek üniversite tercihlerinde kendi istedikleri bölümde okumaktadırlar. Bu durum bölümü kendi isteği ile okumak isteyen öğrencilerden alınan geri bildirimleri değerlendirirken daha yol gösterici veriler elde etmemizi sağlayacaktır.

Öğrencilerin 78'i (%52.3) anatomi dersini zor; 38'i (%25.5) ise çok zor bir ders olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerin %62.4'ü anatomi dersini tıp açısından temel oluşturan çok önemli bir ders olarak, %32.2'si ise önemli bir ders olarak görmektedir. Tuygar'ın (10) 2014 yılındaki tez çalışmasında da anatomi dersinin öğrencilere

tıp fakültesinde okuduğunu en çok hissettiren derslerden birisi olduğunu ankete katılan 818 öğrenciden 636'sı (%77.8) ifade etmiştir. Anatomi dersini temel tıbbın önemli derslerinden biri olarak düşündüğümüzde, tüm bu verilere paralel olarak öğrenciler tarafından zor bir ders olarak karşılanması ve tıp fakültesinde okunduğunu hissettiren bir ders olarak görülmesi normal karşılanmaktadır.

21.yy başlarına kadar anatomistlerin en önemli özelliği iyi birer hekim olmalarıdır. Çünkü o döneme kadar belirgin hastalıkların tanı ve tedavisinde, kadavra bilgisine gereksinim duyulmaktadır (11). Kadavra üzerinde yapılan incelemeler hem anatomistin hem de diğer branşlardaki hekimlerin yetişmesinde önemli bir yere sahiptir. Keza yaptığımız çalışmada da öğrencilerin %45'i kadavra görmek ve kadavraya dokunmak hakkında "Korkmuyorum ve dokunabilirim", %39.6'sı "Rahatlıkla dokunabilirim" cevabını vermişlerdir.

Fakat günümüzde başka bir yaklaşım olarak, bilgisayar destekli ve kadvranın son derece az rol aldığı bir anatomi eğitimi, gittikçe büyüyen bir taraftar kitlesi bulmaya başlamıştır (12). Topal ve ark.'nın (13) web temelli öğrenme ortamına ilişkin yaptığı çalışmada ortamın tıp öğrencileri tarafından olumlu şekilde algılandığı ve öğrencinin kendini değerlendirmesi yönünden web temelli ortamın başarılı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmayı destekler nitelikte olan Shafferve ark.'nın (14) yaptığı çalışmada web ortamının öğrenci başarısı üzerinde olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir. Yine Guo ve ark.'nın (15) çalışmasında anatomi dersi için hazırlanan web tabanlı bir programın öğrenciler için olumlu yönde etki ettiğini ifade edilmiştir.

Çalışmamızda ortaya çıkan bulgular ise, bizleri sadece web tabanlı bilgisayar programlarına dayalı yaklaşımların ne derece sağlıklı olabileceğini sorgulamaya itmektedir. Çalışmamızda öğrencilerin %42.3'ü (n=63) Tıp Fakültesi'ne gelmeden önce insan cesedi (kadavra) görmediğini ama %84.6'sının (n=126) ise kadavra görmek ve kadavraya dokunmak istediklerini ifade etmişlerdir. Mezun olacak öğrencilerin tıp hekimini olacaklarını düşündüğümüzde kadavra görmeden mezun olmaları veya bir program aracılığı ile kadavra resimlerine ait simülasyona dayalı eğitim almaları düşünülememektedir. Bizim düşüncemize paralel şekilde Ögenler ve ark.'nın (16) 2014 yılında yaptığı tıp eğitiminde kadavra kullanımı hakkındaki öğretim elemanlarının görüşlerine yönelik çalışmasında kadvranın özelde insan anatomisini öğrenme, genelde hekim kimliğini kazanmada etkili bir öğrenme aracı olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte kadavra üzerinde çalışmanın hekim olma bilincinin oluşmasında etkili olduğu görüşünü savunan birçok çalışma da mevcuttur (17-19).

Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde verilmekte olan anatomi eğitimini sorgulayabilmek amacıyla güden araştırmamız, araştırmaya katılan öğrencilerden alınan yanıtlar dikkatle değerlendirilecek olursa yol gösterir niteliktedir.

Çalışmamızın sonucunda, kadavraya dayalı eğitimin anatomi gibi tıp eğitiminin temel bir dersi için gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat tıp eğitimi almadan önce insan cesedi (kadavra) görmeyen öğrencilerin sayısının fazlalığı da göz önünde bulundurulursa anatomi eğitiminde kadavra ile birlikte web tabanlı bilgisayar

programları, maket, atlas ve görsel içeriğe dayalı üç boyutlu programların kullanılmasının daha etkili olacağı düşünülmektedir. Bu durum entegre eğitim sistemine dayalı bir tıp eğitimi veren fakültemizde, öğrencilerin öğrendiklerinin daha kalıcı olmasına katkı sağlayacaktır. Biliyoruz ki iyi bir anatomi eğitimi, iyi bir hekimliğin ilk basamağını oluşturmaktadır.

Öğrencinin penceresinden bakmaya çalışarak, yaptığımız işi sorgulamak kendi kendimizi sorgulamaktan daha anlamlı gözükmektedir. Dolayısıyla araştırmamız, bizlere yol gösterici olma niteliği yanında diğer anabilim dalları açısından da örnek teşkil edebileceği düşüncesiyle sunulmaya değer bulunmuştur.

KAYNAKLAR

1. Cooke M, Irby DM, Sullivan W, Ludmerer KM. American medical education 100 years after the flexner report. N Engl J Med 2006; 28;355:1339-1344.
2. The Edinburgh Declaration. World federation for medical education. Lancet 1988; 8068:464.
3. Dünya Tıp Eğitimi Federasyonu (DTEF). Tıp eğitiminde niteliğin geliştirilmesi için evrensel standartlar: avrupa spesifikasyonları. DTEF Ofisi, Copenhagen Üniversitesi, Danimarka 2007; ss 5-10.
4. WEB (2015). http://www.uteak.org.tr/uteak_tepdad/1 (06.11.2015)
5. Uğur AA. Daha iyi bir tıp eğitimi nasıl olmalı?. Doktor-Medical&Scientific News 2010; 56: 12-14.
6. WEB (2015). http://tip.erciyes.edu.tr/entegre_sistem.asp (25.04.2015)
7. Unur E, Ülger H, Ekinci N. Anatomi (4. Baskı). Kıvılcım Kitabevi, Kayseri 2014; ss 1-2.
8. Arman C, Cankur NŞ, Çelik HH, ve ark. Anatomi eğitimi çalışma grubu, birinci dönem ara raporu. Anatomi Derneği, Sivas 2002.
9. Arı İ, İrgil E, Kafa İM, Şendemir E. Bir anket çalışması: anatomi eğitimi ve öğrencilerin düşünceleri. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2003; 29:15-18.
10. Tuygar ŞF. Tıp fakültelerinde mezuniyet öncesi anatomi eğitiminin öğrenci geribildirimleri ile değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Anatomi Anabilim Dalı, Balıkesir 2014; ss 53.
11. Pelin C, Zağyapan R, Kürkçüoğlu, İyem C. Anatomi eğitim yöntemleri ve tıp eğitim sistemleri ile ilişkisi, VII. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi Bildiri Kitabı, Ankara 2-5 Mayıs 2012; ss 155-156.
12. Bacro T, Gilbertson B, Coultas J. Web-delivery of anatomy video clips using a cd-rom. Anatomical Record 2000; 261:78-82.
13. Topal AD, Ocak MA, Çolak T. Anatomi dersi için hazırlanan harmanlanmış öğrenme ortamına yönelik öğrenci görüşleri, IX. Ulusal Tıp Bilişimi Kongresi Bildiri Kitabı, Antalya 15-17 Kasım 2012; ss 114-127.
14. Shaffer K, Small JE. Blended learning in medical education: use of an integrated approach with web-based small group modules and didactic instruction for teaching radiologic anatomy. Academic

- Radiology 2004; 11:1059-1070.
15. Guo X, Katz L, Maitland M. An evaluation of an on-line anatomy course by laboratory instructors: building on instructional design. Proceedings of World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare and Higher Education 2002; pp 1552-1554.
 16. Ögenler O, Kara A, Kadioğlu S, ve ark. Bir grup anatomi öğretim elemanının kadavra ve eğitimde kadavra kullanma hakkındaki görüşleri. Türkiye Biyoetik Dergisi 2014; 1:57-68.
 17. Marks SC, Bertman SL, Penney CJ. Human Anatomy: A foundation for education about death and dying in medicine. ClinicalAnatomy 1997; 10:118-122.
 18. Rizzolo LJ. Human dissection: an approach to interweaving the traditional and humanistic goals of medical education the anatomical record. New Anat 2002; 269:242-248.
 19. Jones DG. Anatomy and ethics: an exploration of some ethical dimensions of contemporary anatomy. Clinical Anatomy 1998; 11:100-105.

